

Alicja Stolarska

Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Zmiany sytuacji dochodowej polskich rodzin na wsi po akcesji do Unii Europejskiej

Wstęp

Przystąpienie Polski do struktur Unii Europejskiej zapoczątkowało kolejny, po urynkowieniu, etap rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich¹. Akcesja z jednej strony wymuszała wiele dalszych przeobrażeń w kierunku dostosowywania się do pozostałych krajów członkowskich Wspólnoty, z drugiej jednak dawała niedostępne wcześniej możliwości, w tym wsparcie finansowe. Inicjowało to wiele zmian w polskiej gospodarce, z naciskiem na wieś, która wymagała stosunkowo większych przekształceń.

Efektom mających miejsce przeobrażeń jest nie tylko dezagraryzacja, ale również zmiany struktury społecznej wsi [Wciórka 2007, Fedyszak-Radziejowska 2008, Frenkel 2005]. Realizowana na obszarach wiejskich produkcja żywności traci stopniowo swój priorytet na rzecz rozszerzania innych funkcji, szczególnie w kontekście rozwoju zrównoważonego i wielofunkcyjności [Adamowicz 2005, Stolarska 2006, Wilkin 2010]. W rezultacie maleje odsetek zatrudnionych w rolnictwie, a także liczba gospodarstw rolnych, co umożliwia jednocześnie poprawę struktury i wydajności w pozostałych gospodarstwach [Zegar 2009].

Odchodzenie od rolnictwa nie powoduje jednak migracji ze wsi, a wręcz przeciwnie – wzrasta liczba osób zamieszkujących tereny wiejskie oraz podejmujących prowadzenie nierolniczej działalności gospodarczej [Stolarska 2011, 2012]. Zmienia się tym samym struktura zatrudnienia rodzin wiejskich, a wraz z nią uzyskiwane dochody.

---

¹Pojęcie obszarów wiejskich i wsi bywa w literaturze niekiedy definiowane niejednoznacznie [Śpiewak 2012]. Przeprowadzone badania dotyczą mieszkańców wsi, definiowanej zgodnie z nomenklaturą przyjętą przez GUS.

Cel i metodyka badań

Celem badań było poznanie zmian i dokonanie oceny sytuacji dochodowej polskich rodzin zamieszkujących na wsi w latach 2005–2012. Badano zarówno przeobrażenia zachodzące w strukturze głównych źródeł utrzymania, jak również w poziomie uzyskiwanych dochodów. Analizowano zróżnicowanie sytuacji ekonomicznej ludności wiejskiej, tak ogólne, jak i w poszczególnych grupach społeczno-zawodowych, zwracając uwagę na polaryzację dochodową gospodarstw w badanym okresie.

Przedstawiono również zmiany zachodzące w wielkości wydatków rodzin wiejskich, z uwzględnieniem wzrostu oszczędności, które mogłyby być wykorzystane w dalszych przemianach strukturalnych i społecznych na obszarach wiejskich.

Podstawę badań stanowiły niepublikowane dane jednostkowe GUS, pochodzące z badań budżetów gospodarstw domowych. Z uwagi na zastosowanie reprezentatywnej metody badań możliwe było uogólnianie ich wyników².

Badania prowadzono w latach 2005–2012 wśród blisko 13,2 tys. gospodarstw domowych w 2005 roku i ok. 15,8 tys. gospodarstw domowych na wsi w kolejnych latach³. W 2012 roku analizowano sytuację dochodową 15 742 rodzin wiejskich na obszarze całej Polski⁴.

Dla porównania posłużono się również podstawowymi danymi charakteryzującymi sytuację ekonomiczną gospodarstw domowych znajdujących się w miastach.

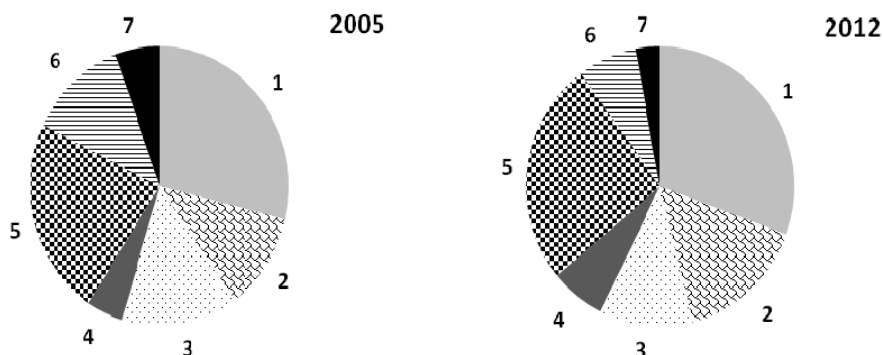
Wyniki badań

W strukturze głównych źródeł utrzymania badanych rodzin wiejskich przeważała praca najemna na stanowiskach robotniczych (1 na rys. 1), stanowiąca od 28,8% w 2005 roku do 30,6% w 2012 roku (rys. 1).

²Na podstawie opracowanej metodyki wyboru próby badawczej GUS przeprowadził losowanie obiektów do badań. Wykonano dwustopniowe, warstwowe losowanie próby z różnymi prawdopodobieństwami wyboru. Podczas pierwszego etapu losowano tzw. terenowe punkty badań, a następnie konkretne gospodarstwa domowe, wśród których przeprowadzono badania ankietowe [Metodologia 2011].

³Według wyników „Spisu ludności i mieszkań” z 2011 roku w Polsce było 13 572 tys. wszystkich gospodarstw domowych, z czego 4422 tys. gospodarstw (ok. 32,5%) znajdowało się na wsi [Gospodarstwa 2011]. Z uwagi jednak na nieco większą, przeciętną liczbę osób w wiejskich gospodarstwach domowych, udział ludności wiejskiej w 2011 roku wynosił 39,3% (wzrost o 1,1 p.p. od 2000 roku) [Sytuacja 2013].

⁴GUS podaje liczbę 4 166 869 rodzin zamieszkujących na wsi w 2011 roku, co stanowi blisko 40% wszystkich rodzin w Polsce (rozbieżności w stosunku do odsetka gospodarstw domowych wynikają z faktu występowania również gospodarstw nierodzinnych, które są zlokalizowane głównie w miastach) [www.stat.gov.pl/gus/5840_15503_PLK_HTML.htm: Wybrane tablice dotyczące gospodarstw domowych i rodzin. Część II, tab.15].

*Podane cyfry odpowiadają: 1 – praca na stanowisku robotniczym; 2 – praca na stanowisku nierobotniczym; 3 – użytkowanie gospodarstwa rolnego; 4 – nierolnicza działalność gospodarcza; 5 – emerytura; 6 – renta; 7 – pozostałe źródła

Rysunek 1

Struktura badanych gospodarstw według głównego źródła utrzymania w 2005 i 2012 roku [%]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych jednostkowych GUS.

Kolejne źródło dochodów stanowiły emerytury (5), przy czym w badanym okresie o 3 p.p. (do prawie 26%) wzrósł odsetek rodzin z nich się utrzymujących. Wzrósł też, do przeszło 15%, udział gospodarstw utrzymujących się głównie z pracy zarobkowej, podejmowanej na stanowiskach nierobotniczych (2). Częściowo wynikało to również z pewnego napływu na wieś ludności miejskiej, która nadal pracowała w mieście, a osiedlała się w okolicznych wsiach⁵.

Zgodnie z wymogami UE, zmalał natomiast odsetek gospodarstw prowadzących produkcję rolniczą (3). W 2012 roku 11,4% badanych utrzymywało się głównie z rolnictwa. Odwrotna natomiast sytuacja dotyczyła nierolniczej działalności gospodarczej (4), gdzie nastąpił wzrost do 6,6%.

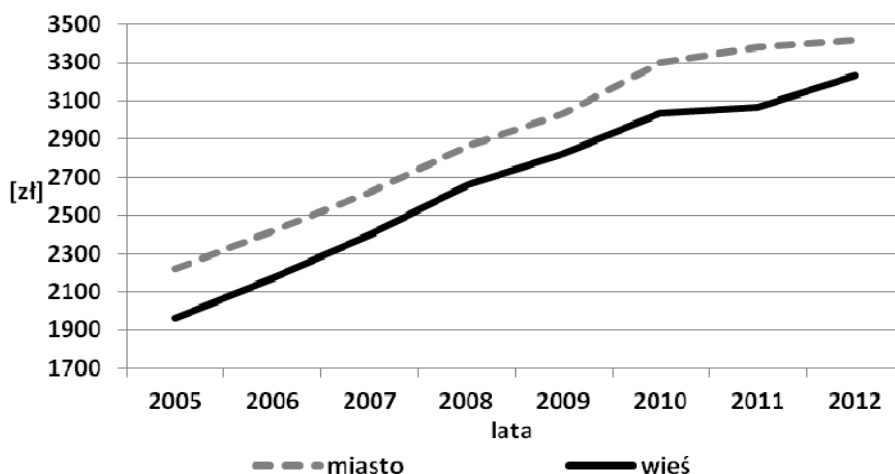
W badanym okresie zmniejszył się znacznie udział rodzin, dla których głównym źródłem utrzymania były renty (6) i inne świadczenia (7).

Reasumując, w latach 2005–2012 zaobserwowano korzystną tendencję wzrostu znaczenia pracy zarobkowej w utrzymaniu badanych rodzin wiejskich. Stanowiła ona główne źródło dochodów dla 64% badanych w 2012 roku, podczas gdy jeszcze w 2005 roku było to tylko ok. 59%. Zmalała tym samym rola źródeł niezarobkowych.

⁵Na podstawie kolejnych spisów ludności przeprowadzanych przez GUS wskaźnik zmian liczby ludności w latach 2002–2011 wynosił na wsi 103,3 (nastąpił wzrost), a w mieście odpowiednio 99,1 [Ludność 2013].

Sytuacja dochodowa poszczególnych gospodarstw domowych jest wypadkową wielu czynników, wśród których nie bez znaczenia jest również wielkość miejscowości zamieszkania. Rodziny zamieszkujące obszary wiejskie dysponują mniejszymi dochodami od gospodarstw znajdujących się w miastach. W tych z kolei dochody zależą też od wielkości miast [Sytuacja 2013]. Według danych GUS, wskaźnik dochodu do dyspozycji⁶, w przeliczeniu na jedną osobę, wynosił w 2012 roku od 77,4 na wsi, gdzie był najniższy, do 150,6 w największych miastach, tj. powyżej 500 tys. mieszkańców [Dochody 2014].

Niezależnie jednak od klasy (wielkości) miejscowości, w ostatnich latach obserwowany jest ciągły wzrost poziomu uzyskiwanych dochodów, zarówno w ujęciu nominalnym, ale co ważniejsze, również realnym (rys. 2). Zauważamy jednocześnie większe tempo tego wzrostu w początkowych latach po akcesji Polski do Unii Europejskiej.

Rysunek 2

Realne miesięczne dochody do dyspozycji polskich gospodarstw domowych w latach 2005–2012 [zł]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych jednostkowych GUS.

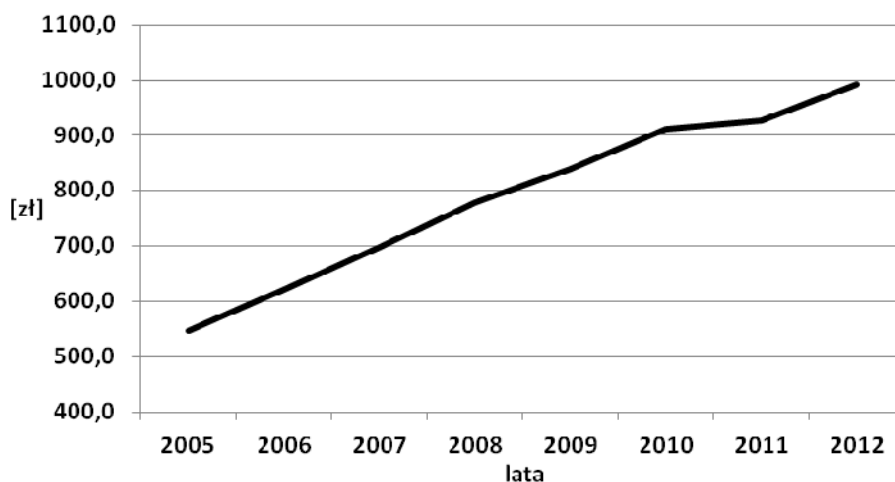
Przeciętne, realne dochody do dyspozycji badanych rodzin na wsi (w przeliczeniu na gospodarstwo) wzrosły w latach 2005–2010 o przeszło połowę. Po roku 2010 zmalało tempo tego wzrostu, głównie za sprawą spowolnienia w roku 2011.

⁶Za GUS; jest ilorazem dochodu do dyspozycji w danej grupie i dochodu do dyspozycji dla Polski ogółem. Wartość równą 100 osiąga dla dochodu do dyspozycji Polski ogółem. Dochód do dyspozycji, to dochód rozporządzalny pomniejszony o pozostałe wydatki. Dochód do dyspozycji przeznaczany jest na wydatki na towary i usługi konsumpcyjne, a także przyrost oszczędności.

Odmienny nieco charakter wzrostowej tendencji dochodów na wsi i w mieście spowodował jednocześnie częściowe zniwelowanie istniejących pod tym względem różnic. W 2012 roku realny dochód do dyspozycji rodzin zamieszkujących na wsi był już tylko o 6% niższy (w przeliczeniu na gospodarstwo) w porównaniu z miastem (w 2005 o 12%)⁷. Wynosił on przeciętnie na wsi 3230 zł miesięcznie, w przeliczeniu na jedno gospodarstwo domowe, i wzrósł od 2005 roku o ok. 65%.

Z uwagi na malejącą przeciętną liczbę osób w badanych wiejskich gospodarstwach domowych (z 3,6 w 2005 roku do 3,3 w 2012 roku)⁸ ich realne dochody do dyspozycji, w przeliczeniu na 1 osobę, wzrosły odpowiednio w badanym okresie o przeszło 80%, do kwoty 993 zł miesięcznie w 2012 roku (rys. 3).

Niestety z uwagi na przeciętnie mniejszą liczebność rodzin zamieszkujących miasta, dysproporcje sytuacji dochodowej, w przeliczeniu na 1 osobę, były większe niż w odniesieniu do gospodarstw domowych. Mimo tendencji zmniejszania

Rysunek 3

Realny miesięczny dochód do dyspozycji badanych mieszkańców wsi w latach 2005–2012 [zł]

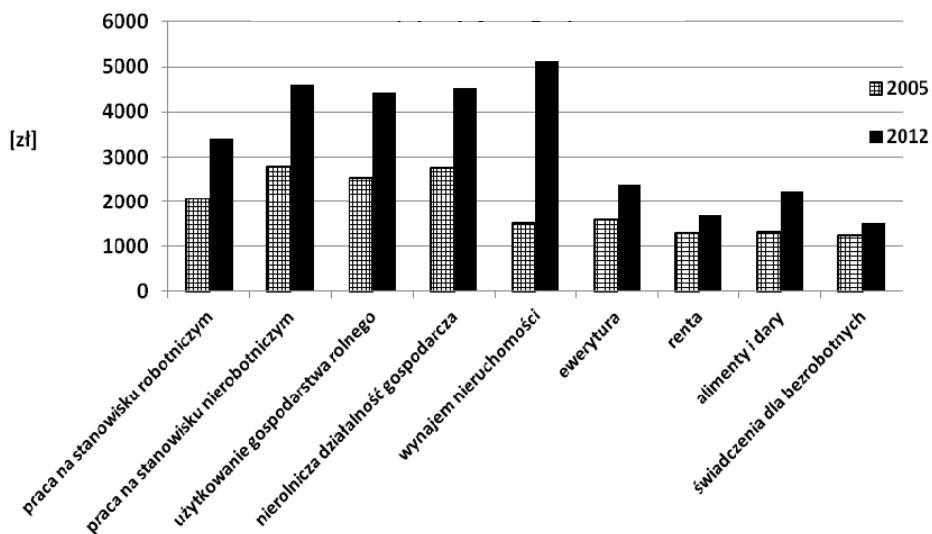
Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych jednostkowych GUS.

⁷Znacznie większe i utrzymujące się rozbieżności dotyczą nominalnych dochodów rozporządzalnych (przeszło 30%), które powiększone są w stosunku do dochodu do dyspozycji o wydatki, takie jak: przekazywane dary, alimenty, koszty zakwaterowania uczącej się poza domem młodzieży, a także niektóre podatki: od nieruchomości, spadków i darowizn, od dochodów z własności, z wynajmu i ze sprzedaży nieruchomości. Zatem udział tych wydatków jest większy w dochodach rodzin zamieszkujących w miastach.

⁸W mieście odpowiednio z 2,8 do 2,5.

się również tych różnic, przeciętny realny dochód do dyspozycji członków rodzin wiejskich, w przeliczeniu na 1 osobę, był w 2012 roku mniejszy jeszcze aż o przeszło 27% od dochodu osób zamieszkujących w miastach.

Poprawa sytuacji dochodowej, jaka miała miejsce w okresie po akcesji Polski do UE, nie dotyczyła w jednakowym stopniu wszystkich rodzin wiejskich. Zależała ona m.in. od rodzaju głównego źródła utrzymania, chociaż różnice są tu odmienne niż w miastach [Struktura 2012]. Najwyższymi dochodami na wsi w 2005 roku charakteryzowały się rodziny utrzymujące się głównie z pracy najemnej na stanowiskach nierobotniczych⁹, a następnie prowadzące działalność gospodarczą poza rolnictwem (rys. 4).

Rysunek 4

Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji w grupach społeczno-zawodowych badanych rodzin wiejskich w 2005 i 2012 roku [zł]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych jednostkowych GUS.

Kolejne miejsce zajmowali użytkownicy indywidualnych gospodarstw rolnych, w których osiągnęto o ok. 9% niższe dochody niż w wyniku zatrudnienia na stanowiskach kierowniczych. Najniższe dochody uzyskiwały natomiast rodziny, których członkowie utrzymywali się głównie z niezarobkowych źródeł, tj.: świadczeń dla bezrobotnych, rent oraz alimentów i innych darów. Dochód rozporządzalny w tych gospodarstwach domowych był przeszło dwukrotnie niż-

⁹Według GUS, najwyższymi dochodami, przeciętnie w całym kraju, charakteryzują się gospodarstwa domowe pracujących na własny rachunek [Rocznik 2013], co nie znajduje potwierdzenia w stosunku do obszarów wiejskich.

szy niż w rodzinach o najwyższych dochodach. Niskie były również dochody otrzymywane z wynajmu nieruchomości, a także w rodzinach utrzymujących się z emerytur (też 8-osobowe).

Z powodu wielu zmian, jakie zaszły na polskiej wsi, będącej w strukturach UE, sytuacja dochodowa rodzin w latach 2005–2012 ulegała różnorodnym zmianom. Część rodzin odchodziło od rolnictwa, pozostając jednocześnie w miejscu swego zamieszkania i poszukując nowych, pozarolniczych źródeł utrzymania. Poprawiała się tym samym struktura oraz produktywność pozostałych gospodarstw rolnych, w których malało samozaopatrzenie, a rosło ich powiązanie z rynkiem.

W 2012 roku najwyższe dochody otrzymywano z wynajmu nieruchomości, co kilka lat wcześniej nie miało jeszcze takiego znaczenia. Wzrost dochodów w tej grupie był najwyższy, przeszło 3-krotny w badanym okresie¹⁰. Na kolejnych pozycjach pod względem sytuacji dochodowej znajdowały się rodziny utrzymujące się głównie z pracy najemnej, wykonywanej na stanowiskach nierobotniczych, oraz prowadzenia nierolniczej działalności gospodarczej, a następnie produkcji rolniczej we własnym gospodarstwie. Umocniła się jednocześnie pozycja rolników, których dochody były już tylko o ok. 3,5% niższe od dochodów uzyskiwanych w przypadku pracy zarobkowej podejmowanej na stanowiskach nierobotniczych¹¹.

Źródła niezarobkowe w dalszym ciągu dawały najniższe dochody, chociaż nastąpił stosunkowo większy wzrost otrzymywanych alimentów i darów oraz emerytur. W najmniejszym stopniu wzrosły zasiłki dla bezrobotnych (20%) oraz renty (30%). Powiększyły się tym samym dysproporcje sytuacji dochodowej poszczególnych rodzin wiejskich. Przeciętny dochód do dyspozycji rodzin ze skrajnych decyli (po 10% gospodarstw) kształtował się w 2012 roku na poziomie od 83 do 9662 zł w przeliczeniu na gospodarstwo (116-krotna różnica; w 2005 roku 52-krotna)¹².

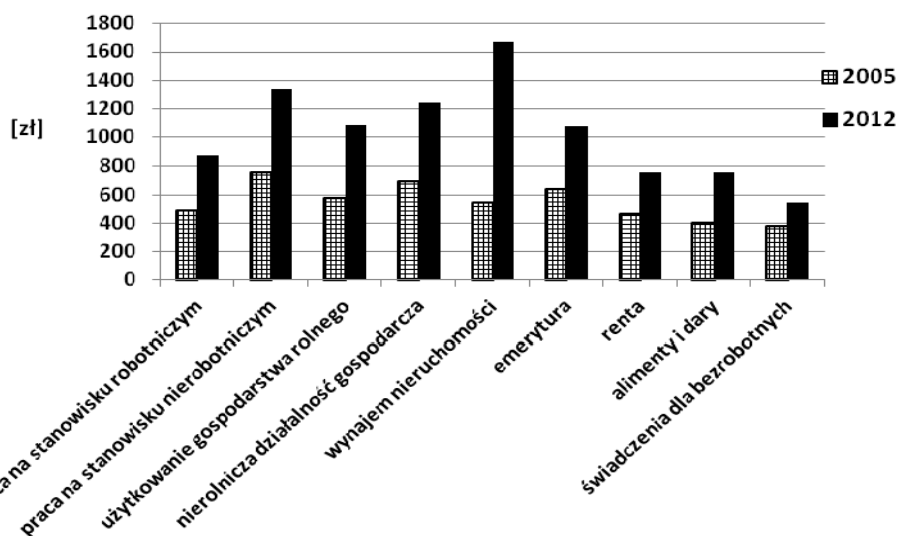
Z uwagi na zróżnicowanie przeciętnej liczby osób w rodzinie, w gospodarstwach różnych grup społeczno-zawodowych, różniły się one nieco poziomem dochodów w przeliczeniu na 1 gospodarstwo domowe (rodzinę), a na 1 osobę, szczególnie w 2012 roku (rys. 5).

---

¹⁰W dalszym ciągu znikomy był jednak odsetek tych gospodarstw (poniżej 1%), chociaż wykazywał tendencję rosnącą w badanych latach.

¹¹Dochody rolników uległy faktycznie większej poprawie, ale część gospodarstw deklarowała brak dochodów z działalności rolniczej w 2012 roku, co obniżyło przeciętną kwotę. Przy pominięciu takich gospodarstw, rolnictwo przynosiło porównywalne dochody z pracą kierowniczą w innych sektorach.

¹²Najwyższym przeciętnym dochodem do dyspozycji w ujęciu regionalnym charakteryzowały się rodziny zamieszkujące na wsi w województwie podlaskim.

Rysunek 5

Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na 1 osobę na wsi w 2005 i 2012 roku [zł] w grupach społeczno-zawodowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych jednostkowych GUS.

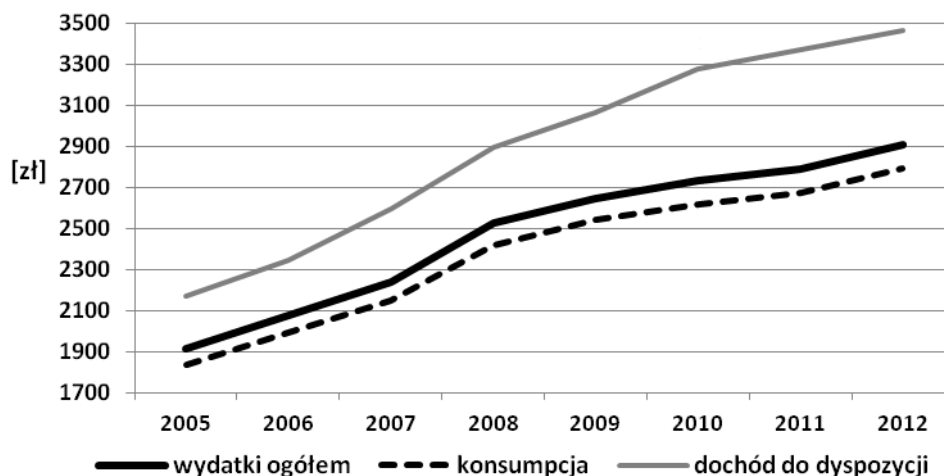
Dochód do dyspozycji, w przeliczeniu na jedną osobę w rodzinach, których głównym źródłem utrzymania było prowadzenie działalności gospodarczej, zarówno rolniczej, jak i nierolniczej, różnił się w większym stopniu od dochodów z nierobotniczej pracy zarobkowej, niż miało to miejsce w przeliczeniu na całe gospodarstwo. Powodem tego jest oczywiście nieco większa przeciętnie liczebność rodzin, które podejmują się prowadzenia działalności gospodarczej¹³.

Mniej liczne były z kolei gospodarstwa domowe czerpiące dochody z wynajmu nieruchomości oraz gospodarstwa emerytów, co uplasowało przeciętne dochody tych ostatnich (w przeliczeniu na jedną osobę) na poziomie zbliżonym do dochodów rolników. W 2012 roku zauważamy przeszło 3-krotną różnicę między najwyższymi dochodami (w przeliczeniu na 1 osobę) osób utrzymujących się głównie z wynajmu nieruchomości (1675 zł/os.) a bezrobotnych znajdujących się bezspornie w najgorszej sytuacji dochodowej (543 zł/os.).

Poprawie sytuacji dochodowej badanych rodzin wiejskich towarzyszył wzrost ponoszonych przez nie wydatków, chociaż mniejszy niż dochodów (rys. 6).

¹³Zarówno rolniczej, jak i nierolniczej; odpowiedzią niejako na większą liczebność rodziny jest poszukiwanie takich źródeł utrzymania, które dają wyższe dochody, zapewnią odpowiedni poziom życia wszystkim członkom rodziny.

Rysunek 6

Przeciętne miesięczne dochody do dyspozycji oraz wydatki badanych rodzin (w przeliczeniu na gospodarstwo) w latach 2005–2012 [zł]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych jednostkowych GUS.

W 2012 roku przeciętne miesięczne wydatki badanych wiejskich gospodarstw domowych stanowiły 84% ich dochodu do dyspozycji, podczas gdy jeszcze 7 lat wcześniej było to przeszło 88%. Nie wynikało to ze spadku cen towarów i usług konsumpcyjnych, które rosły w analizowanym okresie, szczególnie jeśli chodzi o ceny użytkowania mieszkań oraz żywności. Wzrost oszczędności wynikał natomiast częściowo z coraz wyższego poziomu dochodów, ale był również swego rodzaju zabezpieczeniem na przyszłość w sytuacji rosnącej „niepewności” na rynku pracy.

Ogólną poprawę swej sytuacji ekonomicznej w latach 2005–2012 potwierdzają również sami badani. Choć większość rodzin (ok. 60%) oceniała swoją sytuację materialną jako przeciętną, to wzrósł jednak odsetek respondentów, dla których była ona co najmniej przeciętna, a o przeszło połowę zmalał tych, w opinii których była zła (tab. 1). Z 19,6 do 15,5% zmalał również udział rodzin, które wskazały, że ich sytuacja ekonomiczna była „raczej zła”.

Kolejną grupę stanowiły gospodarstwa o „raczej dobrej” sytuacji ekonomicznej, których odsetek wzrósł z 11,2 do 17,3%. Choć udział osób „bardzo dobrze” oceniających swoją sytuację materialną był najmniejszy (do 1,5% w 2010 r.), to jednak wzrósł blisko dwukrotnie w badanym okresie.

Co ciekawe, wśród gospodarstw o „raczej dobrej” i „bardzo dobrej” sytuacji materialnej znajdowały się rodziny ze wszystkich województw oraz grup społeczno-ekonomicznych. Co prawda przeważały gospodarstwa utrzymujące się

Tabela 1

Struktura badanych gospodarstw wiejskich w latach 2005–2012 według oceny sytuacji materialnej swojej rodziny [%]

Wyszczególnienie	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Sytuacja materialna:	odsetek gospodarstw [%]							
bardzo dobra	0,6	0,7	0,9	0,9	1,1	1,5	1,3	1,1
raczej dobra	11,2	13,8	16,3	17,4	17,7	18,9	17,9	17,3
przeciętna	56,8	59,0	60,9	61,7	61,0	59,9	60,3	60,3
raczej zła	19,6	17,5	15,3	14,0	14,3	14,4	14,3	15,5
zła	11,7	8,9	6,6	5,8	5,9	5,2	6,2	5,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie niepublikowanych badań ankietowych GUS.

głównie z pracy zarobkowej na stanowiskach nierobotniczych (ok. 26%), ale kolejną grupę stanowili emeryci i renciści (przeszło 22%). Były tu również rodziny, które utrzymywały się głównie ze świadczeń socjalnych i innych źródeł niezarobkowych (ok. 1%). Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji w 2012 roku, w przeliczeniu na jedną osobę, wynosił odpowiednio: 1509 zł w gospodarstwach o „raczej dobrej” i 2297 zł w rodzinach o „bardzo dobrej” sytuacji materialnej. Jednocześnie mniejszy był udział oszczędności w dochodach najbogatszych (przeszło 15%), podczas gdy w drugiej grupie wynosił ok. 20%.

Dyskusja

Po wstąpieniu Polski do UE następowała realna poprawa ogólnej sytuacji dochodowej gospodarstw wiejskich, co potwierdzają również inne badania [Skuteczność]¹⁴. Niestety pozytywne zmiany nie dotyczyły w jednakowym stopniu wszystkich rodzin, a nawet doprowadziły do pogłębienia się występujących dysproporcji dochodowych wśród badanych na niekorzyść najmniej zaradnych¹⁵, a tym samym i najbiedniejszych.

Chociaż poziom dochodów był zróżnicowany w zależności od rodzaju głównego źródła utrzymania, co potwierdzają również inni autorzy [Kowalski i in. 2011], to w porównaniu z miastem różnice te były mniejsze [Struktura 2012]. Najwyższe dochody osiągnano z wynajmu nieruchomości, a więc były one dostępne tylko dla nielicznych rodzin (poniżej 1% badanych), posiadających odpowiednie zasoby kapitałowe. Ze źródeł zarobkowych najwyższe dochody uży-

¹⁴Badania na reprezentatywnej próbie pt. „Warunki życiowe społeczeństwa polskiego: problemy i strategie” przeprowadzone przez CBOS w 2007 roku.

¹⁵Utrzymujących się np. z zasiłków dla bezrobotnych.

skiwano z pracy zarobkowej podejmowanej na stanowiskach nierobotniczych, której rola na wsi wyraźnie wzrosła w badanym okresie.

Niezależnie od miejsca zamieszkania czy rodzaju głównego źródła utrzymania, sytuacja materialna poszczególnych rodzin była zróżnicowana, co wskazuje na konieczność indywidualnego podejścia do tej kwestii. Wśród rodzin deklarujących dobrą lub bardzo dobrą sytuację materialną znajdowali się przedstawiciele wszystkich grup społeczno-ekonomicznych, również bezrobotni. Jednocześnie w grupie o „bardzo dobrej” sytuacji przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji, w przeliczeniu na jedną osobę, wynosił w 2012 roku 2297 zł, podczas gdy w rodzinach utrzymujących się głównie z wynajmu nieruchomości (najwyższe dochody) było to tylko 1675 zł.

Tradycyjnie zatem stosowane podziały na miasto – wieś, poszczególne województwa, czy wreszcie grupy społeczno-zawodowe, nie tylko nie wyjaśniają w pełni zróżnicowania sytuacji ekonomicznej gospodarstw, ale mogą też czasami prowadzić do błędnych wniosków. Przeprowadzone badania mogą natomiast być pewną wskazówką dla realizacji polityki regionalnej oraz przyczynkiem do dalszych rozważań w tej kwestii.

Wnioski

1. W latach 2005–2012 nastąpiły zmiany strukturalne na wsi oraz ogólna poprawa sytuacji ekonomicznej jej mieszkańców. Realny dochód do dyspozycji, w przeliczeniu na 1 osobę, wzrósł przeciętnie o przeszło 80%, do kwoty 993 zł miesięcznie. Nastąpiło jednocześnie dalsze pogłębianie się polaryzacji dochodowej poszczególnych rodzin na niekorzyść najbiedniejszych.
2. Najniższymi dochodami charakteryzowały się rodziny utrzymujące się głównie z zasiłków dla bezrobotnych (poniżej 400 zł/os. w 2012 roku) oraz rent (poniżej 500 zł/os.), chociaż i w tych grupach znalazły się gospodarstwa oceniające swą sytuację materialną jako „bardzo dobrą”, co pokazuje wady każdego grupowania i konieczność indywidualnej oceny.
3. W badanym okresie nastąpił wzrost odsetka rodzin utrzymujących się głównie z pracy zarobkowej (z ok. 59 do 64%), a zmalało znaczenie źródeł socjalnych.
4. Wzrósł (do 46% w 2012 roku) udział rodzin na wsi utrzymujących się głównie z pracy najemnej, szczególnie na stanowiskach nierobotniczych, gdzie dochody wzrosły o ok. 70%.
5. Do 11,4% zmalał odsetek gospodarstw domowych, dla których głównym źródłem utrzymania było prowadzenie gospodarstwa rolnego. Dochody tej grupy wzrosły realnie o przeszło 85%.

6. O ile w 2005 roku najwyższe dochody uzyskiwano z pracy najemnej na stanowiskach nierobotniczych, a następnie z prowadzenia nierolniczej działalności gospodarczej, to już w 2012 roku sytuacja ta uległa zmianie. Najwyższe dochody przynosił teraz wynajem nieruchomości (przeszło 3-krotny wzrost), chociaż w dalszym ciągu utrzymywali się z niego tylko nieliczni (1%).
7. Poprawa sytuacji dochodowej rodzin wiejskich umożliwiła pozytywną zmianę ich skłonności do oszczędzania. W 2012 roku wydawano przeciętnie 84% dochodów, podczas gdy w 2005 roku było to jeszcze przeszło 88%.

Literatura

- ADAMOWICZ A., 2005: *Przesłanki rozwoju wielofunkcyjnego rolnictwa i zmian we Wspólnej Polityce Rolnej*, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej nr 1(302), s. 17–32.
- Budżety gospodarstw domowych w 2011 roku*, GUS, Warszawa 2012.
- Dochody i warunki życia ludności Polski*, GUS, Warszawa 2014.
- FEDYSZAK-RADZIEJOWSKA B., 2008: *Psychospołeczny wymiar zmian na polskiej wsi*, [w:] Drygas M., Rosner A., *Polska wieś i rolnictwo w Unii Europejskiej. Dylematy i kierunki przemian*, IRWiR PAN, Warszawa.
- FRENKEL I., 2005: *Struktura demograficzno-zawodowa ludności wiejskiej w świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego 2002*, [w:] Rosner A. (red.), *Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich*, IRWiR PAN, Warszawa.
- Gospodarstwa domowe w 2011 roku – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011*: GUS, Warszawa.
- KOWALSKI A., FIGIEL S., HALAMSKA M., 2011: *Społeczne i ekonomiczne uwarunkowania rozwoju sektora rolno-żywnościowego*, Polish Journal of Agronomy nr 7, s. 29–42.
- Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna*, GUS, Warszawa 2013.
- Metodologia badania budżetów gospodarstw domowych*, GUS, Warszawa 2011.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2013, GUS, Warszawa.
- Skuteczność i efektywność WPR a zmiany na polskiej wsi w opiniach jej mieszkańców*, Fedyszak-Radziejowska B., Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, www.bip.minrol.gov.pl/FileRepozytory (data dostępu: marzec 2014).
- STOLARSKA A., 2006: *Nierolnicza działalność gospodarcza rodzin rolniczych*, Roczniki Nauk Rolniczych, t. 92, z. 2, s. 106–114.
- STOLARSKA A., 2011: *Wybrane aspekty rozwoju działalności gospodarczej w Polsce po akcesji do UE*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 166, s. 691–701.
- STOLARSKA A., 2012: *Wybrane aspekty rozwoju gospodarczego Polski w latach 2000–2010*, Roczniki Naukowe SERiA, t. XIV, z. 3, Wieś Jutra, Warszawa.
- Struktura wynagrodzeń według zawodów w październiku 2010 roku*, GUS, Warszawa 2012.
- Sytuacja społeczno-ekonomiczna gospodarstw domowych w latach 2000–2011, Różnicowanie miasta – wieś*, GUS, Warszawa 2013.

- ŚPIEWAK R., 2012: *Definiowanie kategorii „wieś” na początku XXI wieku, czyli o kłopotach badacza obszarów wiejskich*, *Wieś i Rolnictwo* nr 3 (156), Polska Akademia Nauk, Warszawa, s. 30–45.
- WCIÓRKA B., 2007: *Zróżnicowanie społeczne ludności wiejskiej*, [w:] Wciórka B., Zagórski K., *Wieś i miasto w badaniach opinii społecznej*, *Opinie i Diagnozy* nr 5, CBOS, Warszawa, s. 28–39.
- WILKIN J., 2010: *Wielofunkcyjność rolnictwa – nowe ujęcie roli rolnictwa w gospodarce i społeczeństwie*, [w:] Wilkin J. (red.), *Wielofunkcyjność rolnictwa – kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne*, IRWiR PAN, Warszawa.
www.stat.gov.pl/gus/5840_15503_PLK_HTML.htm, Wybrane tablice dotyczące gospodarstw domowych i rodzin. Część II, tablica 15 (data dostępu: marzec 2014).
- ZEGAR J., 2009: *Struktura polskiego rolnictwa rodzinnego*, Wydawnictwo IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Changes of income situation of Polish rural families after EU accession

Abstract

The paper presents income situation of Polish rural households in 2005–2012. The research material came from unpublished empirical studies of Central Statistical Office .

Changes of income level and structure of main income sources of the livelihoods were presented. Growing importance of wage from off-farm jobs and a decline of the share of income from agriculture was observed. The author indicated differences in the economic situation of the population living in rural areas and of individual incomes of the families, which suggests the need of checking the activities of the regional policy in relation to rural areas. Conclusions from the analysis are confirmed by the answers of the respondents. According to them, “very good” and “good” levels of income in rural families (over 18% in 2012) came from all sources, including social benefits. Declining share of expenditures reflects positive trends in Polish rural areas after EU accession as well as possibilities of further structural and social changes in rural areas.

